

LEMPI, TUO LIIMOISTA PARAS: RAKKAUDEN JA PARISUHTEEN INSTITUUTIT

Susanna Paasonen

Laura Kipnis 2003: *Against Love: A Polemic*. Pantheon Books, New York. 207 s.

Laura Kipnis 2005: *Avioliiton ansa*. Like, Helsinki. 269 s.

Marxilaiseen viitekehykseen nojaava kulttuuri-teoria on painottanut yksilöllisten halujen ja samastumisten suhdetta yhteiskunnallisiin tuotantojärjestelmiin: subjektit muotoutuvat suhteessa ideologiaan, tulevat sen kutsumiksi ja ymmärrettäviksi sen kautta. Louis Althusserin ajatukset ideologisista valtiokoneistoista ovat olleet vaikutusvaltaisia feministisessä identiteetin teoretisoinnissa Teresa de Lauretiksien teoksesta *Technologies of Gender* (1987) Judith Butlerin *Gender Trouble*en (1990). Kertaluontoisen ideologiaan kutsumisen tai astumisen sijaan queer- ja feministiteoreetikot ovat pohtineet sukupuolen jatkuvaa arkista tuottamista samastumisten, nimeämisten, luokittelujen ja halun suuntaamisen kannalta. Naistutkijat ovat siis siirtäneet painopistettä talousjärjestelmän kriittisestä sukupuolijärjestelmän analyysiin purkamiseen.

Tuotanto- ja talousjärjestelmän, yksilöllisten halujen, tunteiden ja toiveiden suhteet nousevat etualalle Laura Kipnisin teoksessa *Against Love: A Polemic* (2003), jossa hän pohdii romanttisen rakkauden ihanteelle pohjaavan monogaamisen heteroavioliiton normia ja sen vetovoimaa. Kipnisin peruskysymyksenä on, kuinka tietty normi – sopiva partneri, pysyvä parisuhde, avioliitto, lapset, yksityisomisteinen asunto, yksityisauto ja pitkäaikainen asuntolaina – tulee ymmärretyksi ”hyvän elämän” määritelmänä.

Kipnisin mukaan *työetiikka* on löytänyt tiensä elämän kaikille osa-alueille. Taloudellistationaalinen imperatiivi on tullut siinä määrin sisäistetyksi, että romanttisen rakkauden kohteet ja potentiaaliset aviopuolisot ovat samalla myös ”hyviä investointeja”. Samalla yksiavioinen parisuhde artikuloituu joksikin, jonka eteen täytyy tehdä työtä ja jossa puoliset tarkkailevat herpaantumatta toistensa mahdollisia löysäilyjä ja uskottomuuksia. Uskottomuus määrittyy automaattisesti tuomittavaksi normin rikkomiseksi ja ruodusta luisumiseksi, omistussuhteiden loukkaukseksi ja työstä lintsaamiseksi. Kipnis kysyy, millä ehdoilla *halu* voi mukautua tällaiseen työetiikkaan, jossa seksuaalisuus sidotaan yhteen elinikäiseen partneriin ja seksielämä muuttuu joksikin, ”jonka eteen täytyy tehdä töitä” – ja keskeisemmin, kuinka tämä kapitalistisen järjestelmän kannalta ihanteellinen parisuhdejärjestely tulee ylipäättään koetuksi yksityisenä päämääränä ja elämäntavallisenä ideaalina.

Jos Marx julisti rutiinimaisesta työstä vapautumista, on työ sittemmin vallannut elämän yksityisemmätkin alueet. Utteruutta, ahkeruutta ja sinnikkyyttä arvostetaan tehtäessä töitä parisuhteen eteen tai ponnisteltaessa seksielämän piristämiseksi. Samalla kun romanttista rakkautta juhliitaan vapauden ja yksilöllisyyden areenana, se näyttyy toisin katsovalle myöhäiskapitalismin kulttuurisen yksimuotoisuuden työmaana. Tästä työmaasta ei kuitenkaan ole helppo kieltäytyä, sillä rakkauden saavuttaminen ja partnerin löytäminen on samalla onnistuneen elämän määre (Berlant 2000, 1; Langford 1999, 28): rakkaudesta kieltäytyminen

”ei ole vain harhaoppista, vaan tragedia [...] Ei vain traagista, vaan epänormaalia” (Kipnis 2003, 26). Mitä lyhyempi elinennuste avioliitoilla on ja mitä ongelmallisempaa romanttinen rakkaus näyttäytyy, sitä palavampi halu sitä kohtaan näyttää olevan ja sitä vuolaammin pop-musiikki vuodattaa räytyviä sydämiä (Langford 1999, 4).

LEMMEN HAAVISSA

Against Love julkaistaan keväällä 2005 Liken suomenkielisenä laitoksena *Avioliiton ansa*. Nimi kuvaa hyvin Kipnisin argumentin yhtä puolta eli avioliittoinstituution kritiikkiä, mutta huonommin teoksen poleemista sävyä ja teoksessa keskeistä rakkauden käsitettä. Rakkauden kritiikkinä teos keskittyy romanttisen ja elinikäisen rakkauden ihanteiden ristiriitoihin sekä tunne-elämän sääteelyyn, jossa avioliiton kaltaiset instituutiot, yksiavioisuuden normi ja seksuaalisuuteen liittyvä moralisointi ovat kaikki keskeisiä.

Rakkauden kritiikkinä Kipnisin teos on nimensä mukaisesti poleeminen, mutta ei lajissaan yksin. Romanttisen rakkauden ja arjen ristiriitoja ja merkityksiä on käsitelty naistutkimuksen piirissä runsaastikin (Stacey & Pearce (toim.) 1995; Pearce & Whisker (toim.) 1998; Langford 1999). Tutkijat ovat pohtineet parisuhdemuotojen ja rakkausihanteiden muutoksia (esim. Beck & Beck-Gernsheim 1994; Illouz 1997; Weisser (toim.) 2001; Featherstone (toim.) 2004), häiden vetovoimaa ja normatiivisuutta (Ingraham 1999; Geller 2001; Freeman 2002; Paasonen 1999). Keskeisenä kysymyksenä on yksityisen ja yhteiskunnallisen tason yhteenlivoutuminen eli tavat, joilla tietty ymmärrys rakkaudesta tunteena ja voimana tulee sisäistetyksi, kuinka romanssia ja sen eleitä toistetaan ja tulkitaan yksilötasolla.

Siinä missä Kipnis pohtii kapitalismin valtaa tuottaa subjekteja yksityiselämän säätelyn ja hyvän elämän ihanteiden kautta, brittinaisten heterosuhdekokemuksia ja rakkauskäsityksiä tutkinut Wendy Langford (1999) korostaa ro-

manttisen rakkausihanteen valtaa. Romanttisen rakkauden ihanne – jota on kutsuttu myös rakkauden maalliseksi uskonnoksi (Beck & Beck-Gernsheim 1994) – lupaa rakkauden olevan avain paitsi tyydyttävään tunne- ja seksielämään, myös laajemmin *hyvään elämään* ja itsetuntemukseen. Rakastumalla voi paitsi löytää elämänkumppanin, myös ylittää arjen rutiinit. Langfordkin korostaa kuitenkin rakastumisen hetkellisyyttä, jota on vaikea sovittaa yhteen arkisen yhteiselon kanssa. Romanssi lopahtaa vääjäämättä paljastaen rakastavien väliset erot sekä naiseutta ja mieheyttä säätelevät sosiaaliset valtasuhteet – sen, ettei ulkopuolista maailmaa voi sulkea parisuhteen ulkopuolelle. Jotta romanssin mukanaan tuoma täyttymyksen tunne voidaan saavuttaa arkistumisen iskettyä, täytyy rakastuminen toistaa eri partnerin kanssa.

Langfordin tulokset saattavat vaikuttaa hyvinkin pessimistisiltä: romanssi ei kestä ja rakkaus kuolee, kuten kotimainen tango on vuosikymmenten ajan toistanut. Tutkimuksessa on kuitenkin kenties silmiinpistäväintä usko romanttisen rakkauden pelastavaan voimaan, joka ei kärsi kolhuja parisuhteiden päättyessä ja romanssin lopahtaessa: epäonnistumisenhan voi nähdä kielivän myös siitä, ettei ”sitä oikeaa” ole vielä löytynyt. Kipnis taas kuvaa hetkeä, jolloin rakastavien vuode on jo muuttunut työmaaksi ja rakastavaisista tullut ”kotoisia kullakkeja”: tunteen palon laannuttua alkaa arkinen uurastus.

Teoksen suomenkielinen nimi *Avioliiton ansa* painottaa Kipnisin argumenttia avioliittoinstituutiosta loukkuna, jonka väistämällä tai ylittämällä on mahdollista saavuttaa jonkinlainen vapaus tai ainakin eläväinen seksielämä. Tämä painotus jättää kuitenkin avoimeksi romanssitutkimuksen esille nostaman kysymyksen yksilön halusta ja kulttuurisista kertomuksista: avioliitosta kieltäytyminen ei merkitse sitä, että usko romanttiseen rakkauteen kariutuisi eikä romanssin kritisointi välttämättä merkitse sen vetovoiman vähenemistä. Toisin sanoen rakkauden ihanteille ei ole helppoa ”ulkopuol-

ta” johon voi halutessaan livahtaa, vaikka sen instituutioihin ja käytäntöihin voi suhtautua hyvinkin etäännyneesti. Parisuhteissa ja niitä koskevissa kulttuurisissa kertomuksissa on samalla kyse myös yksilön ymmärrettävyydestä, läheisyyden määritelmistä ja niitä koskevista sosiaalisista normeista – niin ”hyvän elämän” ihanteista kuin juridisista oikeuksistaikin.

RAKKAUS NORMALISOI

Samalla kun avioliitto nähdään ”sydämen asiana” ja henkilökohtaisena rakkauden manifestointina, se merkitsee yhteiskuntatiedon termein myös asettumista ”yhteiskunnan kuluttavaksi perusyksiköksi” joko jumalallista siunasta välittävän papin tai yhteiskuntaa edustavan henkikirjoittajan edessä. Avioliitto jäsentää omistus- ja perintöoikeutta, lasten huoltajuutta ja sosiaalisuutta – kuten Kipnis painokkaasti esittää – seksuaalisuutta.

Kipnis (2003, 41) toteaa sarkastisesti, ettei avioliittoa ole tarve pakollistaa kun ”jopa homomiehiet – jotka olivat kerran säätelemättömän seksuaalisuuden esikuvia, niin halveksuvia heterojen pullamössöistä elämäntapaa kohtaan – vaativat nyt hekin valtion sääteleyä”. Samaa teemaa on pohtinut myös Antu Sorainen, joka toteaa lesboparien äitiys- ja perhevaatimusten näyttäytyvän siirtymänä kohti heteroseksuaalisia parisuhdeinstituutioita ja niiden arvoja: ”Mitä vähemmän ’he’ tekevät lapsia, luovat uraa tai tahtovat sisustussuunnittelua ja designvaatteita, sitä enemmän ’me’ toivomme kirkkohäitä, lasten seimiä ja turvallista perhe-elämää naapurintyttökuosissa” (Sorainen 1998, 40).

Viime vuosien parisuhteen rekisteröinti- ja hedelmöityshoitokeskustelut ovat asemoineet kiinteän parisuhteen ja perheen lesbo- ja homoparien oikeuksien keskipisteeseen. Perhettä toisin toistavat ”queerit” pariskunnat muokkaavat parisuhdeinstituutioita uudelleen kyseenalaistaen sekä reproduktion luonnollisuutta että perheen määritelmiä. Toisaalta median kierrättämä parisuhdepuhe tuottaa eräänlaista samuuden

logiikkaa, jossa pysyvä liitto ja lisääntyminen määrittävät normina kaikenlaisia parisuhteita. Toisin sanoen yhtäläisten (ihmis)oikeuksien vaatiminen näyttää johtavan liukumaan, jossa Kipnisin kuvailema ”avioliiton ansa” tulee erilaisine variaatioineen kaikkien päämääräksi. Sekä Kipnis että Sorainen peräävätkin näkyvyyttä ja tiloja myös sellaisille seksuaalisille subjektiuksille, jotka eivät rakennu monogamian ja perhemallien varaan. Samaan kuoroon liittyy myös Judith Butler (2004, 111), jonka mukaan avioliitto merkitsee *halun virallista tunnustamista*, jossa ”kaikki katsovat parisuhteesi tulleen kohotetuksi ikuisuuteen”. Mutta samalla kun ”seksuaalisuutta ajatellaan jo valmiiksi avioliiton kautta ja avioliittoa ajatellaan legitimitietin lunastuksena” (mt. 106), putoaa tunnustamisen ja tunnistamisen piiristä koko joukko queer-seksuaalisuuksia.

Against Love pohtii hallitsevia ymmärrettävyyden viitekehyksiä, joiden puitteissa intiimiyden muodot tulevat tunnistettaviksi. Butler puolestaan korostaa *sukulaisuuden* (kinship) erottamista perheen käsitteestä ja seksuaalisuuden erottamista avioliitonnormista, jotta näitä viitekehyksiä voidaan neuvotella uudelleen (mt. 129–130). ”Avioliiton ansalla” on valta normalisoida. Virallistetut parisuhteet saavuttavat legitimitietin, samalla kun sen ulkopuolelle sijoittuvat intiimiyden mallit asettuvat oudoiksi, tai jopa mahdottomiksi (mt. 106).

Näkisin, ettei tässä ole kyse avio- ja avioliittojen välisestä erosta – jälkimmäistähän voi tuskin pitää kovinkaan radikaalina vaihtoehtona – tai yksinasumisesta, vaan seksuaalisuuden ja intiimiyden sitomisesta romanttisen rakkauden heteronormatiivisiin instituutioihin. Lesbo- ja homoliitot, avioliittojen yleisyys, valittu lapsettomuus, sinkkuus ja ns. liiton ulkopuolisten suhteiden tavallisuus, yhdistettynä avioliitto- ja perheinstituutioiden kritiikkiin, ovat muuttaneet tapoja ymmärtää parisuhde. Parisuhdenormin voisi kuvitella murtuneen, mutta se näyttää paremminkin muuttaneen muotoaan ja nojautuvan muutoksessaan romanttisen rakkauden voimaan.

1990-luvun jälkipuoliskolla sinkkuudesta tuli synonyymi seksuaalisesti aktiiviselle yksin elävälle naiselle. Sinkkunaisille – jotka tunnettiin aiemmin monitulkintaisesti ”poikamiestytöinä” – annettu ”jätkämäinen” toiminnan tila ei kyseenalaistanut romanttisen rakkauden kulttuurista normia tai kiinteän parisuhteen päämäärää (Ukkonen 1999, 101). Pikemminkin sinkkuus määrittyi romanttisten haaveiden leimaamaksi välivaiheeksi. Jotain vastaavaa on käynnissä myös silloin, kun heterosuhteiden perinteiset ”huorintekijät” muuttuvat mediakielessä ”salarakkaiksi” ikään kuin romanttisen rakkauden kosketuksen pelastamina. Rakkauspuhe *söpöyttää* ja tekee turvalliseksi. Se toimii diskursiivisena liimana, joka auttaa sulautamaan kaikenlaisia haluja ja käytäntöjä romanttisen rakkauden ihanteeseen ja edelleen liimaamaan ne parisuhtenormiin. Heteroseksuaalisuus tarjoaa tälle sulautukselle tutun ja tunnistettavan käsikirjoituksen samalla, kun se tarjoilee käsikirjoituksiaan seuraaville etuoikeuksia ja mukavuuden tunnetta. (Ahmed 2004, 144–147, 155.)

Parisuhteen kestävyys ja pitkäaikaisuus on kyseenalaistamaton ihanne ja onnittelemisen arvoinen saavutus kultahäistä mediassa käsiteltäviin lesbo- ja homoliittoihin. Tuoretta liittoa kuuluu onnitella ja vuosipäivät ovat juhlan

paikkoja, joiden merkitys kasvaa vuosien karttuessa (kuten siirtymässä paperihäistä nahka-, posliini- tai timanttihäihin). Pitkäaikaisuus ja vakiintuminen tekevät heteronormista poikkeavia parisuhdemuotoja hyväksyttäväksi, sillä romanttinen rakkaus liimaa toisiinsa sitoutuneet monogaamiseksi parisuhdeyksiköksi, joka todistaa arvonsa kestävyytensä kautta – hie-man vastaavalla tavalla kuin Suomessa perinteisesti arvostetussa kestävyysurheilussa. Samalla se, että pitkäaikaiset parisuhteet ylipäättään ovat onnittelemisen ja juhlimisen arvoisia, tuntuu kuitenkin vihjaavan tällaisten suhteiden epätavallisuudesta, sillä samalla kun pitkäaikaisuus pönkittää yksiavioisuuden normia ja romanttiselle rakkaudelle pohjaavan liiton ihanetta, se on myös jollain tapaa epätavallista ja normista poikkeavaa. Onnitelun hetket valavat uskoa siihen, että ihanne on saavutettavissa, eletävissä ja haluttava. Kipnisin teos taas herättää kysymään, miltä vaihtoehdoilta onnitelijat sulkevat silmänsä ja mihin ideologioihin itse kukin meistä tulee kutsutuksi.

FT Susanna Paasonen toimii Suomen Akatemian tutkijatohtorina Turun yliopiston Nais-tutkimuskeskuksessa.
suspa@utu.fi

KIRJALLISUUS

- ...Ahmed, Sara 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- ...Beck, Ulrich and Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995: *The Normal Chaos of Love*. Polity, Cambridge.
- ...Berlant, Lauren 2000: Intimacy: A special issue. Teoksessa Berlant, Lauren (toim.): *Intimacy*. University of Chicago Press, Chicago, 1–8.
- ...Butler, Judith 1990: *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, London.
- ...Butler, Judith 2004: *Undoing Gender*. Routledge, New York.
- ...de Lauretis, Teresa 1987: *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*. Macmillan, London.
- ...Geller, Jacklyn 2001: *Here Comes the Bride: Women, Weddings and the Marriage Mystique*. Four Walls Eight Windows, New York.
- ...Featherstone, Mike, toim. 2004: *Love & Eroticism*. Sage, London.
- ...Freeman, Elizabeth 2002: *The Wedding Complex: Forms of Belonging in Modern American Culture*. Duke University Press, Durham.
- ...Illouz, Eva 1997 *Consuming the Romantic Utopia: Love and Cultural Contradictions of Capitalism*. University of California Press, Berkeley.
- ...Ingraham, Chrys 1999: *White Weddings: Romancing Heterosexuality in Popular Culture*. Routledge, London.
- ...Langford, Wendy 1999: *Revolutions of the Heart:*

Gender, Power and the Delusions of Love. Routledge, London.

...Paasonen, Susanna 1999: *Nyt! Ja ikuisesti – re-wind: häät mediaspektaakkelina*. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 61, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

...Pearce, Lynne & Stacey, Jackie (toim.) 1995: *Romance Revisited*. Lawrence & Wishart, London.

...Pearce, Lynne & Wisker, Gina (toim.) 1998: *Fatal Attractions: Rescripting Romance in Contemporary Literature and Film*. Pluto Press, London.

...Sorainen, Antu 1998: Lesbotutkimuksen visiot.

Naistutkimus – Kvinnoforskning 4/1998, 40–44.

...Ukkonen, Jenni 1999: Tahdon, mutta... Sinkkunainen yksinäisyyden ja itsenäisyyden satimessa. Teoksessa Paasonen, Susanna (toim.): *Hääkirja: kirjoituksia rakkaudesta, romantiikasta ja sukupuolesta*. Turun yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksen julkaisuja, Naistutkimus, Sarja A, n:o 43, Turku, 89–102.

...Weisser, Susan Ostrov (toim.) 2001: *Women and Romance: A Reader*. New York University Press, New York.

USKOMME PYHÄÄN SUKUPUOLEEN

Salome Tuomaala

Sari Charpentier 2001: *Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 69. Jyväskylän yliopisto. 155 s.

Uskontotiede voi olla queerteoreettisesti inspiroivaa ja yhteiskunnallisesti kiinnostavaa. Tältä ainakin tuntuu, kun lukee Sari Charpentierin kirjoittamaa tutkimusta 1990-luvun lopulla käydystä homo- ja lesboliittojen virallistamiskeskustelusta. Tutkimuksen ensisijaisena aineistona on uskonnollisten ja sekulaarien, valtakunnallisten ja paikallislehtien mielipidekirjoituksia. Tutkimuksen lopussa analysoidaan myös virallistamislakiehdotusta vuodelta 2000. Analyysissään Charpentier hyödyntää William E. Padenin, Veikko Anttosen ja Mary Douglasin pyhän käsitteitä butlerilaisessa hengessä.

Charpentier hahmottaa pyhän Padenia ja Anttosta seuraten yhteisöllisen järjestyksen ja kiinteyden ylläpidoksi. Näin hän pääsee asettamaan kysymyksiä heteronormatiivisuuden pyhittämisestä, johon virallistamiskeskustelu

näyttäisi juurtuvan. Sukupuolijärjestyksen ja heteroseksuaalisuuden pyhittämistä koskevat kysymykset ja johtopäätökset jäisivät huomattavasti tylsemmiksi ilman Judith Butlerilta omaksuttuja huomioita heteromatriisin kulttuurisesta valta-asemasta. Tätä teoreettista yhdistelmää käyttäen Charpentier laajentaa pyhän tarkoittamaan kristillisten ja muiden uskonnollisten ilmaisujen lisäksi muutakin ihmisyyhteisön absoluuttien rakentamista ja normaalin rajaamista.

Analysoidessaan mielipiteissä rakentuvia käsityksiä homo- ja heteroseksuaalisuudesta Charpentier löytää neljä erilaista diskurssia, eli toistuvaa tarinoiden teemaa, joilla homoja ja heteroita luodaan. Kaikki neljä diskurssia heijastavat ja tuottavat heteroseksuaalisen järjestyksen pyhyttä, joka liittyy sukupuolieron toistamiseen parisuhteelle merkittävänä erona. Kristillisessä kielenkäytössä homoseksuaalisuuden poikkeavuutta tuotetaan väärin tekemisenä. Psykologisessa diskurssissa homous ilmaistaan epäkypsyydeksi kypsään heterouteen verrattuna. Luontodiskurssi, joka on osin